

НАСИЛЛЯ В УЖАНСЬКОМУ, БЕРЕЗЬКОМУ, УГОЧАНСЬКОМУ ТА МАРАМОРОСЬКОМУ КОМІТАТАХ ВОСЕНИ 1918 РОКУ: ПРИЧИНИ, ВИКОНАВЦІ ТА ЖЕРТВИ

Дюла Костьо¹

PhD, дослідник, Інститут дослідження насильства, Будапешт, Угорщина

E-mail: kosztyo@eroszakkutatas.hu

<https://orcid.org/0000-0003-3589-3307>

У публікації досліджуються наслідки хвилі насильства, що пронеслася комітатами Унг, Берег, Угоча та Мараморош осінню 1918 року. Стаття розкриває суспільні, соціальні та економічні причини насильства, намагаючись одночасно представити й пояснення виконавців. Ми можемо дізнатися про інтенсивність насильницьких подій та причини, через які вони змінювалися з часом. Великий наголос зроблено на встановленні точної кількості жертв, а, де це було можливо, і їхніх осіб. Для досягнення вказаних цілей використані досі невивчені матеріали українських та угорських архівів. Під час систематичного виявлення джерел автор досліджував як документи тогочасних міністерств Угорщини, так і документи обласних, районних та сільських адміністрацій. Таким чином, ми можемо стежити за реалізацією державних заходів на всьому шляху, від створення закону до практичного застосування. З їхньою допомогою вдалося реконструювати засоби та методи, якими угорський уряд та місцеві органи влади врегульовували насильницькі події, що спалахнули. Ми також можемо дізнатися про ефективність державних заходів. Більш детально досліджує автор Національну гвардію, від якої уряд очікував швидке відновлення правопорядку. Автор представляє обставини створення Національної гвардії та її склад. Він детально розкриває суперечливі організаційні інструкції, а також фінансові причини, що ускладнюють функціонування цього органу. Автор висловлює свою думку щодо ефективності Національної гвардії. Усі ці питання інтерпретуються також і в тогочасному політичному просторі, у регіоні, який осінню 1918 року намагалися роз'єднати різноманітні національні рухи й політичні течії. У цій статті також розглядаються антиєврейські настрої місцевого населення та їх причини. Зокрема наводяться конкретні випадки насильства, залякування та дискримінації щодо євреїв. Окремо в тексті розглядаються конфлікти між національностями та їх причини.

Ключові слова: насильство, бідність, безробіття, Національна гвардія, антисемітизм, земельне питання, громадське постачання.

Постановка проблеми. Восени 1918 року воєнна поразка Австро-Угорщини та супровідні їй прояви насильства, подібно до інших регіонів монархії, не оминули й Ужанський, Березький, Угочанський та Марамороський комітати. У цих чотирьох історичних адміністративних одиницях головними причинами насильства щодо місцевого населення були, передусім, два чинники: по-перше, глибока соціально-економічна відсталість регіону ще до початку війни, що значно поглибилася внаслідок воєнних дій; по-друге, припинення централізованого постачання продуктів харчування. За відсутності ефективних заходів з боку державної адміністрації насильницькі дії охопили й периферійні території. Водночас у науковій історіографії проблема насильства та його наслідків у зазначений період залишається практично не дослідженою. З огляду на це, автор ставить перед собою завдання заповнити вказану прогалину у фаховому вивченні подій осені 1918 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На тему подій 1918 р. на території північно-східної Угорщини до цього часу ще не з'явилося, ні з пера угорських, ні українських істориків ґрунтовне дослідження, яке б базувалося на вивченні угорських та українських архівних джерел. Праці радянської історичної науки після 1945 року, які висвітлювали історію краю часів

Першої світової війни, а також Угорської радянської республіки, несли на особі радянські політичні й ідеологічні ознаки: писалися у дусі марксизму-ленінізму. Ці наративи пояснюють насильство проти населення восени 1918 року високим рівнем робітничого самоусвідомлення, а не злиднями, породженими світовою війною. Значна частина істориків після 1945 року вплив воєнної поразки зображувала у своїх працях як комуністичну визвольну боротьбу місцевого населення проти капіталізму. У порівнянні з цим історична наука до нині не вважала потрібним, щоб з допомогою систематичних архівних досліджень відізнати причини, виконавців, їхнє тлумачення тогочасного насильства проти населення, а також висловити повагу до жертв. Під час наукового аналізу у дані публікації були використані архівні матеріали Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО), Державного архіву Угорського національного архіву (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, далі – MNL OL), газет «Máramaros», «Új Bereg» та «Ung». З наукової літератури використані праці угорських істориків [Hatos, Pál, 2018; Kosztyó, Gyula, 2019; Kosztyó, Gyula, 2022; Kőbányai, 2020, 70. old; Révész, Tamás, 2019; Romsics, Ignác, 2018].

¹ © Костьо Д.

Мета статті. Події осені 1918 року в досліджуваному регіоні аналізуються крізь призму історії насильства, що становить початковий етап широкомасштабного наукового проєкту. З огляду на те, що дана тематика раніше не отримала належного наукового висвітлення, мета дослідження полягає у заповненні цієї істотної прогалини. Спираючись на аналіз джерел, у роботі буде з'ясовано соціальні чинники, що спричинили насильницькі події, розкрито причини їх виникнення, встановлено коло відповідальних осіб та визначено кількість жертв.

Виклад основного матеріалу. Хвиля насильства, що вибухла осінню 1918 року на території чотирьох комітетів, мала декілька причин. Перша і, ймовірно, найважливіша – надзвичайно важке соціальне становище місцевого населення. А саме, що населення краю (в т.ч. різні національні громади) прожило період між 1867 – 1918 роками, власне кажучи, без істотного соціального розвитку, у бідності. Причину такого становища вони вбачали у безземеллі, про що заявляли кожного разу і при кожній нагоді. *«Ми бажаємо, щоб кожен рутенський землероб і поденник отримав стільки землі, щоб він зі родиною пристойно міг прожити, міг виконати всілякі податкові зобов'язання і, навіть, міг пожертвувати на самовдосконалення»* – так сформулювали потреби та вимоги одні зі рутенських зборів осінню 1918 року [ДАЗО, ф. 1134, оп. 1, спр. 2, арк. 17–20]. Гіркі засадничі настрої, викликані безземеллям, далі поглиблювала війна. У 1915 році територія стала зоною бойових дій, в той час, як здача збіжжя зменшувала місцеві запаси та привели забезпечення продуктами населення до катастрофічного становища. Все це до крайніх напружених настроїв суспільної настрої.

Початку насильницьким подіям сприяло і те, що громадське (головним чином продовольче) забезпечення населення чотирьох комітетів вже з 1917 року мало суттєві проблеми. Продовольче постачання потрапило у катастрофічне становище наприкінці війни, що ще більше розпалювало невдоволення населення.¹ Осінню 1918 року дефіцит існував майже з усіх продуктів, головно з продовольства: нестача солі, цукру, картоплі – найчастіше збуджували суспільну думку. Також не вистачало і товарів широкого вжитку – тютюну, одягу, сірників, дров для опалення, свічок, мила². Це все впливало на суспільні настрої [Máramaros, 1918. december 8, 2–3. old.; Új Bereg, 1918, december 12, 2. old.]. *«Не має черевиків! Здається, що в останній час і черевики набрали властивості камфори: зникнення»* – пише ужгородська щотижнева газета літом 1918-го, натякаючи на все більшу нестачу черевиків [Ung, 1918, julius 7, 1. old.]. Обмежили також вживання алкоголю, а магазини, які продавали тільки алкоголь, закрили [ДАЗО, ф. 172. оп. 1, спр. 14, арк. 1]. Відсутність керосину і сирої нафти опосередковано були

причиною поганого самопочуття населення, адже закрилися кінотеатри й освітлення квартир теж стало проблематичним [Új Bereg, 1918. december 12, 2. old.]. Із-за нестачі вугілля запізнювалися потяги, а з січня 1919 р. вони вже й зовсім не їздили [ДАЗО, ф. 172, оп. 1, спр. 2318, арк. 3]. Перебої у залізничному сполученні означали новий удар по транспортуванню продовольства у гірські райони, яке місцями повністю зовсім припинилося [ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 14, арк. 1].

Влада пояснювала нестачу товарів широкого вжитку і продовольства, в першу чергу, зловживаннями, чорним ринком і контрабандою. Кілька піджупанів своїми розпорядженнями намагалися схилити населення до економії споживання, а потім зробили спробу облікувати продовольчі товари, запаси одягу, що були на руках у населення – з метою розподілу органами влади. Ці плани у більшості випадків вони не змогли здійснити із-за рішучого спротиву населення [Új Bereg, 1918, december 13, 2. old.; ДАЗО, ф. 172, оп. 1, спр. 2280, арк. 125]. Комісари-наджупани намагалися розв'язувати проблеми громадського постачання за рахунок запасів товарів військових складів, але і ці розпорядження не допомагали пом'якшити нестачу [ДАЗО, ф. 245, оп. 6, спр. 1550, арк. 7].

Органи громадського постачання ввели строгий контроль, від якого влада очікувала покращення громадського забезпечення. Для цього в установах забезпечення влада проводила жандармські облави, адміністративні виїзди, перевірки комісій з контролю цін [ДАЗО, ф. 172, оп. 1, спр. 2318, арк. 2]. Однак усі ці заходи виявилися безрезультатними, адже нестача продовольства не припинилася. Все це привело до того, що солдати, які повернулися до дому з фронту, а також цивільне населення, в інтересах втамування голоду вдалися до грабежів. *«Солдати, що повертаються додому надломленими, нервово виснаженими, протягом чотирьох років, почувши про вищеописані³ мучення своїх рідних під час війни й в останній час із гасом, обурилися, розлютилися і в своєму обуренні виступили проти тих, у кому вони вбачали мучителів своїх рідних, але тільки проти них. Вони ламали, трошили, проте, слід зазначити, що вони не порушували особисту безпеку нікого, не напали та не побили нікого. Вони шукали заховані, відібрані від їхніх рідних, продовольчі товари в органів влади. Так, були знайдені урядові запаси білої муки, рисової каші, цукру, кави, тютюну, сигар та інших, з яких люди до того ледве щось бачили»* – можна прочитати в одному з протоколів з с. Колочава [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 20а].

Не було це інакше і в районах, де переважало угорське населення: *«Декілька солдатів, які повернулися з фронту, так зверталися один до одного: йдім до власників виноградників і просім від них безплатного вина. Якщо вони не дадуть, тоді давайте*

¹ Серед причин якісного погіршення фігурують помилки розподільчої системи, загальна відсутність сировини та несприятливий розподіл землеволодіння. Із-за останнього русинське населення, що проживало у гірських районах, було нездатне виробляти продовольчі товари першої потреби: кукурудза та картопля.

² Згідно з джерелами в Ужгороді причиною нестачі мила стало те, що внаслідок нестачі вугілля, зупинилися залізничці. Через це припинили свою роботу підприємства, які мололи відходи кісток, і так виготовлення мила стало неможливим, бо у місті була відсутня сировина для його виготовлення [Ung, 1918 november 3., 3. old.].

³ Згідно джерел угорська адміністрація навмисно затримала гас від населення.

розіб'ємо діжки, нехай витече їхнє вино. Здобудьмо собі на хліб від тих, у кого воно є» – говорили фронтові солдати, готуючись до грабунку в Берегдороді [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 20а.]. Ціллю грабунку продовольства у більшості випадків були єврейські крамниці, військові склади, кухні залізничних вокзалів. Поряд з нестачею продовольства причиною до насильницьких дій були, також, нестача дров для опалення та одягу. У Рахові 2 листопада 1918 р. група військових, що проходила тут, зламала військовий склад одягу. У середині листопада жителі сіл Іза, Німецька Мокра та Керецьки взяли до нелегальної рубки дерев у казенному лісі [MNL OL, K 803, 606 f., 3. tét., 35 ő. e., II. köt., 170.; MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35 ő. e., I. köt., 23].

Часто причиною насилля була так звана ненависть до панів. Солдатів вдома зустріли нестача продовольства і товарів широкого вжитку, голодні (та без опалення) члени родин і слабка влада, що була нездатна поліпшити ситуацію. Тому багато з них притягали до відповідальності керівників сіл і міст [Hatos 2018, 207. old.]. Головною мішенню, яких торкалося насилля, були нотарі, священники, вчителі. Нотарі втекли з цілого ряду населених пунктів. На початок листопада натовп смертельно погрожував нотарю в селах Невицьке і Дубриничі [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., I. köt., 16]. У Дубриничах серед білого дня у грубому тоні ображали нотаря, який йшов додому, в селі Іза до нотаря ввірвався натовп з 400 чоловік [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., I. köt., 25.; MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 79.]. У с. Велятино, – яке у листопаді 1918 р. вважалося центром насильницьких дій – повстали усі жителі. У своїй люті вони увірвалися до хати священника, нотаря і вчителя, яких побили, а потім пограбували [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 86.]. *«Виходи священнику, тепер помреш!»* – кричав у Федорові розлючений натовп наляканому священнику, який ховався, і зрештою, який, спасся тільки тому, що зустрів грабіжників з вином у руках [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 26–28.).

У багатьох випадках причиною насильницьких дій слугував зростаючий антисемітизм. Найчастіше місцеве населення висловлювало невдоволення роботою угорської адміністрації, яка відповідала за громадське постачання і, на їхню думку, діяла у змові з єврейськими торговцями, перебуваючи при цьому в стані глибокої корумпованості. З огляду на діяльність чиновництва, селяни скаржилися на відсутність справедливості у розподілі основних товарів — борошна, цукру, гасу. Окремо підкреслювалося, що єврейські торговці, користуючись підтримкою корумпованих представників влади, отримували більші пайки, ніж християнське населення [ДАЗО, ф. 1134, оп. 1, спр. 2, арк. 21а; ф. 1134, оп. 1, спр. 4, арк. 1а]. Крім того, зазначалося, що після отримання товарів євреї продавали їх рутенському населенню за завищеними цінами або обмінювали на продукти (яйця, сіно, вовну) у вкрай не вигідному для селян співвідношенні. У зв'язку з цим рутени зверталися до влади Угорської Народної Республіки з вимогами негайного «усунення» єврейських торговців,

анулювання їхніх комерційних дозволів та закриття єврейських банків [Kosztúó, 2019].

В окремих місцях рутенське населення почало діяти й стосовно євреїв шляхом насилля. 8 листопада рутенські фронтові солдати почали грабувати єврейські крамниці в с. Калини. Вони стріляли та бешкетували, а один із солдатів заколов місцевого єврейського шевця [Kőbányai 2020, 70. old.]. У Широкому Лузі, наприклад, натовп, втративши відчуття притомності, пограбував кілька єврейських крамниць [Kosztúó 2019]. У Дубовому і Калинах бешкетуючи солдати прогнали з сіл єврейське населення, так само як і зі населених пунктів Верхньовишовського району [MNLOL, K 803, 606.f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 102.; MNLOL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., III. köt., 235]. Із-за послаблення правопорядку у с. Вільхівці самі жандарми виступили проти євреїв [MNLOL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 96].

У цієї підвищеної та до того ж безпрецедентної хвилі насилля не було центральної ідеології, якщо не вважаємо такою лють, породжену розчаруванням та соціальними умовами. Агресивні виступи виникли спонтанно і в цьому регіоні. У більшості випадків у них не було керівників, оскільки населення потрапляло під вплив масового психозу, і ставало єдиним натовпом. Тільки зрідка траплялося, що на чолі грабіжників стояла особа, яка керувала люттю натовпу. У с. Вари, наприклад, на чолі групи, яка тероризувала село, потрапив Мігай Фозекош (місцевий тесля), у якого був особистий конфлікт з нотарем села Іштваном Молнаром. Фозекош, після трьох годин пияцтва в корчмі, на чолі натовпу прийшов до хати нотаря, у якій спочатку вибили вікна, а потім розбили двері, понищили інтер'єр та викрали більш цінні предмети з хати [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 10–15]. Інколи на чолі натовпу опинялися і фронтові солдати. Такими були Мігай Вароді та Іштван Сабов, під керівництвом яких у с. Вари пограбували та зрівняли із землею будинки відомих єврейських торговців Лойоша Штайна, Шоми Енгела, Шамуела Розенфелда [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 10–15]. Траплялося, що жителі того чи іншого села для грабуванку чекали на відповідного ватажка. Жителі Федорова так аргументували: *«Почекаймо на Фері Болога, цигана, йде вже і він додому і буде потім він нас вести, куди потрібно»*. Коли Болог повернувся додому, то він зробив для жителів Федорова великий сюрприз, коли заявив: *«Слухайте, я не йду, бо мені не потрібно чуже і не буде це завжди так»* [ДАЗО, ф. 14, оп. 19, спр. 126, арк. 26–28]. Згідно з документами слідства натовп обізвав його боягузом й мало не лінчував.

Насилля, викликане глибокою бідністю, поганим станом суспільних справ, ненавистю до панів, антисемітизмом, супроводжувало – інколи підсилювало – своєрідне тлумачення населенням поняття свободи. Адже багато хто з населення відокремлення країни від Австрії, її свободи, часто ототожнювали з поняттям «беззаконня». З цього багато людей робили висновок про можливість існування права на грабїж, його реальність, безкарність, тоді як інші – можливість реваншу за старі образи. *«Настає заздрість, відчуття помсти й кожен хоче вдарити по іншому! [...] І сама*

ідея республіки привела до створення підґрунтя для дивних пояснень. Народ вірить, що тепер все спільне, не має різниці між людьми, усі ми одинакові. Припиниться обов'язкова повага, повага до закону і необхідність його дотримання, вони думають, що тепер все дозволено. Немає закону» – занотував один вчитель із Федорова [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 26–28.]. *«Поняття республіки вони тлумачать так, що все спільне, все можна. Вони вважали, що соціалізм – це якийсь тип свободи, рівності, згідно з яким характер бідності захистить від багатьох різних покарань й в однаковій формі об'єднує в цьому колі думок»* – пише один реформатський священників з Березького комітату [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 26–28].

Найчастіше учасниками безладдя були розлючені, озброєні солдати-фронтовики, що повернулися з війни, збіднілі місцеві жителі та члени їх родин, які до них приєдналися. У більшості випадків цілями солдатів були ресторани залізничних вокзалів, вагони, які транспортували продовольство, крамниці «Гоньді» (Hangua) та євреїв, товарні склади. Інколи вони збивалися у банди, жили в лісі, звідки нападали на подорожніх та грабували їх [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 61. ő. e., 19].

Іншим разом грабіжниками були члени жандармерії, які були в моральній кризі. Причиною цього стану стало те, що в багатьох місцях їм потрібно було бездіяльно вислухати смертельні погрози, пережити принизливе роззброєння, пограбування, або якраз те, що їх прогнали із села. У Порошкові, наприклад, один жандарм зазнав важкого поранення в перестрілці [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., I. köt., 32]. *«[...]у випадку мого виступу проти мене повстануть, я не в змозі підтримувати порядок і у зв'язку з цим я простоюю в казармі»* – писав у своєму доповіді службовцям великобєрезнянського жандармського посту, бачачи агресію обеззброєних солдатів-фронтовиків і цивільних [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., I. köt., 13]. *«Потреби в жандармерії не має, негайно залиште село»* – кричав розлючений натовп, в якості приниження, обеззброєним, пограбованим жандармам Ізасачала [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 101]. *«Настрій у населення такий, що воно не хоче бачити жандармів»* – читаємо у повідомленні про стан справ на одному схожому жандармському посту в Тересві [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 96]. У цій атмосфері, коли їх життя, подальше життя потрапили в небезпеку, дисципліна розкласяся, багато жандармів самовільно покинули службу і почали грабувати населення. У с. Вари жандарми, які прибули для придушення проявів насилля, протягом кількох днів перебували у поселенні, де *«увесь особовий склад під керівництвом старшого сержанта, були п'яні. П'яними вони обходили село і стріляли. Вони тримали в страху село більшою мірою, ніж у перші революційні дні»* [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 10–15].

З кінця листопада серед злочинців все частіше зустрічаються члени щойно організованої Національної гвардії. Вони залишали службу найчастіше із-за низької зарплати, малої кількості продовольства та відсутності обіцяного одягу. Таким чином, ці особи

поповнювали табір грабіжників. Яскравим прикладом цього є с. Вишково. Тут солдат-ську платню, тютюн, продовольство національні гвардійці отримували відповідного до обіцяного. Тут і не було ніяких скарг на їх діяльність, у селі був порядок і спокій [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., II. köt., 162]. У той самий момент, коли через два тижні ці умови припинилися, бо село не могло це забезпечувати – Національна гвардія негайно саморозпустилася. У с. Німецька Мокра населення самовільно почало вирубку казенного лісу, у чому їм допомагали члени Національної гвардії, після того, як прогнали жандармів [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., II. köt., 197]. 60 членів Національної гвардії с. Борша через два тижні вже грабували, щобільше, вони смертельно пригрозили своєму керівнику [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., II. köt., 133–135]. У Чопі відсутність виділення обіцяних зимових черевиків привело до того, що гвардія саморозпустилася [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., II. köt., 124]. В Ужгороді національні гвардійці п'яними буянили, а в Нижньому Бистрому вони грабували одяг і гроші [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., II. köt., 136.; MNLOL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., III. köt., 213].

Угорська адміністрація, як уже вище про це йшла мова, була жертвою насилля, в першу чергу, а в другу чергу – інфраструктура, а саме заклади, крамниці, торгівельні кооперативи, виробничі підприємства. Згідно з джерелами в чотирьох комітатах протягом листопада-грудня 1918 р. внаслідок насильницьких подій померли 5 осіб, про смерть яких ми маємо офіційні дані. Один із них, Шімон Герш, єврейський швець із с. Калини, якому проткнули серце 8 листопада рутенські фронтові солдати, які буянили в селі [Köbányai 2020, 70. old.]. Другою жертвою був нотар із с. Гарпа Дердь Пушкаш, якого застрелили солдати, що повернулися додому [ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 7–8а.]. Дві жертви у Порошкові загинули внаслідок стрілянини, яка виникла під час пограбування, від рук поліцейських [MNLOL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., I. köt., 32]. Останньою жертвою став національний гвардієць під час перестрілки в Колочаві [MNLOL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., III. köt., 270.]. І хоч є інформація й про інші жертви, але до неї слід ставитися з застереженням, оскільки усі обставини (точна кількість жертв, ідентифікація особи, час, місце, причини смерті) ми не знаємо, до того ж вона збереглася навіть і не в офіційних джерелах. Таким є, наприклад, випадок в Колочаві, де деталі є неясними. Згідно з джерелом органів правопорядку, які прибули на місце, під час наведення ладу *«страшили кілька осіб»* [ДАЗО, ф. 1134, оп. 1, спр. 4, арк. 3–3а.]. Окрім п'ятох жертв, що померли протягом листопада-грудня 1918 р., натовп побив до півсмерті п'ятох нотарів, чотирьох єврейських крамарів й одного священника.

Інтенсивність насильницьких подій, згідно з даними, була високою до кінця листопада, і цей період можемо назвати періодом нестримного насилля. Добрим прикладом цього є Королівський район, де у 70% населених пунктів на початку листопада грабежі продовжувалися безперестанно [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 61. ő. e., I. köt., 250]. Сприятливий вплив на

розширення порушень правопорядку був стан ступору місцевої адміністрації, яка чекала вказівки зверху і безперестанно бомбардувала проханнями вище керівництво органів правопорядку. Жандарми, що прибули, вступили у бій з порушниками правопорядку, але дуже рідко могли одержати верх над безладдям. Не змогла показати необхідну силу і щойно створена Національна гвардія, перш за все тому, що вона була зайнята самоорганізацією. Тому цивільна адміністрація тільки безпорадно спостерігала за все чимраз більшим насиллям. Ці чинники могли бути причиною того, що у розташованих на периферії чотирьох комітатах, пізніше відчутно почало спадати насилля, ніж, наприклад, в центральній частині країни, в межиріччі Дунаю і Тиси [Romsics, 2018, 102. old.].

Інтенсивність порушень правопорядку дещо спала наприкінці листопада, але ще не припинилася повністю, де-не-де її можна було спостерігати до кінця грудня. Основна причина спаду у кінці листопада була в тому, що в більшості міст утворилася Національна гвардія [ДАЗО, ф. 672, оп. 1, спр. 1, арк. 1]. І хоч її діяльність показала силу влади проти грабіжників, але цей вплив довго не тривав, оскільки названа організація розвалилася, коли вона не отримала обіцяну платню, продовольство, одяг [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., II. köt., 124].

Інтенсивність насильницьких подій дещо впав наприкінці грудня 1918 р. У цьому було дві причини: спорадичні, але грубі виступи органів правопорядку проти грабіжників, а також проголошення рутенської автономії – Руської Крайни, що поставило Національну громаду в становище вичікування.

12 листопада 1918 р. на підставі регулювання Міністерства оборони найважливішим органом внутрішньої безпеки стала Національна гвардія, особовий склад якої складався з добровольців [Révész 2019, 154. old.]. Місцева угорська адміністрація чотирьох комітатів у стопорному стані спостерігала за зростанням насилля, самостійно нічого не робила, а вирішення чекала від Будапешта. Перші загони Національної гвардії утворилися у містах або більших торгових центрах. У гірських районах цей процес був повільнішим. Чисельність гвардії була великою у містах, а в районах, невеликих селах їх кількість не перевищувала 100 осіб. Проте, у більшості населених пунктах вона навіть не утворилася. Цікавим є національний склад загонів гвардії. На території гірських районів, де організувалася Національна гвардія, люди угорської національності майже не були її членами. За даними джерелами наприкінці грудня, наприклад, серед національних гвардійців Міжгірського та Верхньовишовського районів зовсім не було угорців¹.

Основною метою Національної гвардії була підтримка правопорядку і гарантія громадської безпеки. Цього чекала від цієї організації й місцева адміністрація. Оцінка ефективності діяльності гвардії у чотирьох комітатах була різною. Там, де адміністрації вдалося швидко її організувати й забезпечити відповідні умови (платню, спорядження,

продовольство), там Національна гвардія діяла ефективно. У таких випадках їй вдавалося тримати на віддалі «бродячі сільські елементи» від міст, захистити від антисемітського гніву євреїв [MNLOL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., II. köt., 117.; Ung, 1918. november 10, 1–2. old.]. Деінде із-за поверхового набору до Національної гвардії потрапили недисципліновані особи. В Ізасачалі національні гвардійці роззброїли нерішучих жандармів і прогнали їх з села [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 101]. У с. Верхнє Селище національні гвардійці, які щойно склали присягу, після кількох днів служби зламали єврейські крамниці і крали муку [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., I. köt., 83]. У с. Борша вони грабували, крали, більше того погрожували своєму командирю. *«Повторно дисципліную рядовий склад, щоб не забували віддавати належну честь своїм керівникам, бо це є одна з основ дисципліни»* – стоїть у записці одного з офіцерів берегівських національних гвардійців, про повсякденну неповагу рядового складу. Зростала кількість недбало виконаних або й зовсім пропущених патрулювань [ДАЗО, ф. 675, оп. 1, спр. 3764, арк. 55a.]. Дисципліна не покращилася і пізніше, ба більше – ще й далі погіршилася. У лютому 1919 року вже майже щоденним стало явище, коли національні гвардійці якщо і вийшли на патрулювання, багато хто з них повністю поверталися у казарму повністю п'яними. Вони провокували бійки, більше того були зафіксовані й невеликі збройні сутички [ДАЗО, ф. 675, оп. 1, спр. 3764, арк. 57].

Деградація особового складу національної гвардії розпочалася в середині листопада, а стала масовим явищем в кінці листопада. Причини, як про це дотично вже йшлося вище, – затримка або призупинення виплати обіцяної платні та забезпечення продовольством. Добровольці підписували договір на шість місяців, у якому – в чотирьох комітатах – фігурує платня 4 крони на день [MNLOL, K 803, 606. f., 3. tét., 62. ő. e., II. köt., 144]. Ця сума була меншою навіть від прописаної у законі зарплати 10 крон на день [Révész 2019, 154. old.]. Окрім платні вони отримували так звані продовольчі гроші, що тижнево складало всього кілька крон. Поряд із зарплатою і доплатами у договорі національних гвардійців фігурує отримання безплатного одягу і черевиків. Допоки угорська адміністрація могла це забезпечувати, до тих пір Національна гвардія діяла відповідним чином. Однак, коли зарплата затримувалася, або не виплачувалася, так само як і не виділялися черевики, продовольство, Національна гвардія втратила свою функцію і все частіше зі зброєю в руках почала грабувати. Дійшло й до того, що подекуди на початок грудня (в інших місцях в середині місяця) населення вимагало повернення жандармерії [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., III. köt., 215].

Поряд із встановленням Національної гвардії, створення автономії Руської Крайни теж сприяли послабленню насилля серед населення, до якоїсь міри нормалізації напруженості суспільного становища. Закон від 21 грудня 1918 року набрав чинність 25

¹ 74 % національних гвардійців Міжгірського району були рутени, а 26 % євреї. У Верхньовишовському районі 50 % складали німці, 38

% рутени, 12 % євреї [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 38. ő. e., IV. köt.; MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 35. ő. e., IV. köt.,].

грудня після його публікації у Державному збірнику законів [ДАЗО, ф. 59, оп. 16, спр. 1, арк. 16.]. Народний закон номер Х., який складався з 12 параграфів, проголошував, що рутенський народ, який проживає в Угорщині, як у сфері внутрішнього управління, правосуддя, культури, віросповідання і мови, так і стосовно законодавства та управління, має повне право на самовизначення. Закон коротко розпоряджається про подвійне управління автономної території, шляхом встановлення Міністерства Руської Крайни та Намісництва Руська Крайна. Міністерство під керівництвом Ореста Сабова організували в Будапешті в той час, як з центром у Мукачеві було встановлено намісництво на чолі з Агоштоном (Августином) Штефаном.

Рутенське населення, за даними джерел, загалом з радістю зустріло новину про самоуправління. Вони почали надіятися, що, нарешті, з допомогою свого рутенського самоуправління, відбудеться розподіл землі та покращиться їхнє соціальне становище¹. «Народний закон про рутенську автономію викликали загальну велику радість і задоволення в колі березьких рутенів» – писав в одному з листів урядовий комісар-надзупан Березького комітату Міклош Куткофолві, після того, як повернувся з подорожі по гірських районах [MNL OL, K 803, 606. f., 3. tét., 10. ő. t., III. köt., 270]. Однак, зберегти надовго відповідні настрої населення не вдалося, бо автономія формувалася повільно. Це просочилося і в нижні прошарки суспільства, і, таким чином, на початку 1919 року населення ставало все більш розчарованим, про що вони давали знати. Рутенські газди відвідали в Мукачеві Агоштона Штефана й висловили йому своє невдоволення [ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 6, арк. 46.].

Інших розлютило, що розподіл землі затримується. «Нижчепідписане село з глибокою повагою вітають Пана Намісника Руської Крайни та просить якнайшвидше здійснити його програму з розподілу землі» – писала населення с. Сусково А. Штефану [ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 6, арк. 45.]. В інтересах попередження несприятливих настроїв населення Агоштон Штефан 23 січня 1919 року відвідав кілька сіл. У цих населених пунктах він проголошував про наближення розподілу земель [ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр.

13, арк. 8а–9]. Однак, Штефан погано відчував загальні настрої населення, які вже давно пройшли стадію обіцянок. Подекуди, як, наприклад, в Довгому і його околицях, терпець рутенського населення просто увірвався і вони стали проголошувати більшовицькі лозунги, й дійшло до порушення правопорядку [ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 52, арк. 1–2].

Висновки. Хвиля насильства, що фіксувалася на території всієї країни восени 1918 року, не минула також Ужанський, Березький, Угочанський та Марамороський комітати. До причин цієї хвилі належать як важке суспільно-економічне становище, так і наслідки воєнних випробувань. Військова поразка 1918 року призвела до посилення відцентрових тенденцій у регіоні. На відміну від інших територій країни, у зазначених комітатах насильницькі дії до кінця листопада 1918 року лише незначно зменшилися. Важливу роль у цьому відіграло периферійне розташування регіону, а також проблеми, пов'язані з компетенцією різних органів влади. Головною мішенню насильства у цих комітатах була угорська адміністрація. Найбільших уражень зазнали нотарі, вчителі, а також сільські священики (протестантські проповідники), які, у багатьох випадках, виконували захисну функцію щодо постраждалих. У контексті загального соціального напруження значно посилювався антисемітизм. Єврейські торговці та ремісники ставали жертвами народного гніву, їхні торговельні заклади піддавалися грабежам.

Хвиля насильства, що переважно мала спонтанний характер, не мала чітко вираженої центральної ідеології, а її ініціатори формувалися випадковим чином. Угорська адміністрація намагалася стримувати ці прояви шляхом посилення правоохоронних заходів, однак без значного успіху. Місцеве населення очікувало справедливого розподілу землі з боку власного самоуправління (Руська Крайна), від якого в перспективі очікувалося також покращення соціально-економічного становища.

Ця очікувальна позиція зберігалася до кінця лютого 1919 року, коли, хоча й у поодиноких випадках, знову почастішали насильницькі дії, подібні до тих, що відбувалися восени 1918 року.

Список використаних джерел

Джерела:

Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО)
 ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 7–8а.
 ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 10–15.
 ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 20а.
 ДАЗО, ф. 14, оп. 10, спр. 126, арк. 26–28.
 ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 1, арк. 16.
 ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 6, арк. 45–46.
 ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 13, арк. 8а–9.
 ДАЗО, ф. 59, оп. 1, спр. 14, арк. 1.
 ДАЗО, ф. 172, оп. 1, спр. 2280, арк. 125.
 ДАЗО, ф. 172, оп. 1, спр. 2318, арк. 2.
 ДАЗО, ф. 172, оп. 1, спр. 2318, арк. 3.
 ДАЗО, ф. 245, оп. 6, спр. 1550, арк. 7.

¹Дивись стосовно цього протоколи установчих зборів Рутенської Національної Ради чотирьох комітетів. [Kosztuó 2022: 1–14. old.; Kosztuó, 2019].

ДАЗО, ф. 672, оп. 1, спр. 1, арк. 1.
 ДАЗО, ф. 672, оп. 1, спр. 34, арк. 1.
 ДАЗО, ф. 675, оп. 1, спр. 3764, арк. 55a.
 ДАЗО, ф. 675, оп. 1, спр. 3764, арк. 57.
 ДАЗО, ф. 1134, оп. 1, спр. 2, арк. 17–20.
 ДАЗО, ф. 1134, оп. 1, спр. 2, арк. 21a.
 ДАЗО, ф. 1134, оп. 1, спр. 4, арк. 1a.
 ДАЗО, ф. 1134, оп. 1, спр. 4, арк. 3–3a.

Державний архів Угорського національного архіву (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, далі – MNL OL)

MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 10. ő. e., III. kötet. 270.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 23.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 79.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 83.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 86.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 96.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 101.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 102.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 117.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 133–135.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 162.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 170.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 197.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 213.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 215.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 235.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 270.
 MNL OL, K 803., 606. f. 3. tétel., 61. ő. e., I. kötet. 19.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 61. ő. e., I. kötet. 25.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 13.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 16.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 25.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 32.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., II. kötet. 124.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., II. kötet. 136.
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., II. kötet. 144.
Máramaros, 1918. december 8, 2–3. old.
Új Bereg, 1918. december 12, 2. old.
Új Bereg, 1918. december 13, 2. old.
Ung, 1918. július 7, 1. old.
Ung, 1918. november 10, 1–2. old.

Література:

- Hatos, Pál, 2018. Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története. Jaffa Kiadó, Budapest, 488 old.
- Kosztó, Gyula, 2019. „Magyarország területi integritásának ügyét kívánja szolgálni” – Rutén nemzeti tanácsok Kárpátalján. [Online]. Доступно: (Clio Intézet, <https://www.clioinstitut.hu/single-post/2019/06/26/magyarorsz%C3%A1g-ter%C3%BCleti-integrit%C3%A1s%C3%A1nak-%C3%BCgy%C3%A9t-k%C3%ADv%C3%A1nja-szolg%C3%A1lni-rut%C3%A9n-nemzeti-tan%C3%A1csok-k%C3%A1r%C3%A1l%C3%A1n> (дата візиту: 17.03.2025).
- Kosztó, Gyula, 2022. Erőszak Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben 1918 őszén. Okok és magyarázatok, Archivnet, 2022/I, 1–14. old.
- Kőbányai, János, 2020. Zsidó karhatalmi századok 1918 – 1919. Dokumentumok, újságcikkek. Múlt és Jövő, 2020/II-III, 62–80. old.
- Révész, Tamás, 2019. Nem akarok katonákat látni? A magyar állam és hadserege 1918 – 1919-ben. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 289. old.
- Romsics, Ignác, 2018. A nagy háború és az 1918 – 1919-es magyarországi forradalmak. Helikon Kiadó, Budapest, 331. old.

References

Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (dali – DAZO)

DAZO, f. 14, op. 10, spr. 126, ark. 7–8a. (in Hungarian).
 DAZO, f. 14, op. 10, spr. 126, ark. 10–15. (in Hungarian).
 DAZO, f. 14, op. 10, spr. 126, ark. 20a. (in Hungarian).
 DAZO, f. 14, op. 10, spr. 126, ark. 26–28. (in Hungarian).
 DAZO, f. 59, op. 1, spr. 1, ark. 16. (in Hungarian).
 DAZO, f. 59, op. 1, spr. 6, ark. 45–46. (in Hungarian).
 DAZO, f. 59, op. 1, spr. 13, ark. 8a–9. (in Hungarian).
 DAZO, f. 59, op. 1, spr. 14, ark. 1. (in Hungarian).

DAZO, f. 172, op. 1, spr. 2280, ark. 125. (in Hungarian).
 DAZO, f. 172, op. 1, spr. 2318, ark. 2. (in Hungarian).
 DAZO, f. 172, op. 1, spr. 2318, ark. 3. (in Hungarian).
 DAZO, f. 245, op. 6, spr. 1550, ark. 7. (in Hungarian).
 DAZO, f. 672, op. 1, spr. 1, ark. 1. (in Hungarian).
 DAZO, f. 672, op. 1, spr. 34, ark. 1. (in Hungarian).
 DAZO, f. 675, op. 1, spr. 3764, ark. 55a. (in Hungarian).
 DAZO, f. 675, op. 1, spr. 3764, ark. 57. (in Hungarian).
 DAZO, f. 1134, op. 1, spr. 2, ark. 17–20. (in Hungarian).
 DAZO, f. 1134, op. 1, spr. 2, ark. 21a. (in Hungarian).
 DAZO, f. 1134, op. 1, spr. 4, ark. 1a. (in Hungarian).
 DAZO, f. 1134, op. 1, spr. 4, ark. 3–3a. (in Hungarian).

Derzhavnij arkhiv Uhorskoho natsionalnoho arkhivy (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (dali – MNL OL)
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 10. ő. e., III. kötet. 270. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 23. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 79. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 83. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 86. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 96. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 101. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., I. kötet. 102. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 117. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 133–135. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 162. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 170. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., II. kötet. 197. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 213. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 215. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 235. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 35. ő. e., III. kötet. 270. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f. 3. tétel., 61. ő. e., I. kötet. 19. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 61. ő. e., I. kötet. 25. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 13. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 16. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 25. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., I. kötet. 32. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., II. kötet. 124. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., II. kötet. 136. (in Hungarian).
 MNL OL, K 803., 606. f., 3. tétel., 62. ő. e., II. kötet. 144. (in Hungarian).
 Máramaros, 1918. december 8, 2–3. old. (in Hungarian).
 Új Bereg, 1918. december 12, 2. old. (in Hungarian).
 Új Bereg, 1918. december 13, 2. old. (in Hungarian).
 Ung, 1918. július 7, 1. old. (in Hungarian).
 Ung, 1918. november 10, 1–2. old. (in Hungarian).

Literatura:

- Hatos, Pál, 2018. Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története. Jaffa Kiadó, Budapest, 488 old. (in Hungarian).
 Kosztyó, Gyula, 2019. „Magyarország területi integritásának ügyét kívánja szolgálni” – Rutén nemzeti tanácsok Kárpátalján. Clio Intézet, URL: <https://www.clioinstitut.hu/single-post/2019/06/26/magyarorsz%C3%A1g-ter%C3%BCleti-integrit%C3%A1s%C3%A1nak-%C3%BCgy%C3%A9t-k%C3%ADv%C3%A1lja-szolg%C3%A1lni-rut%C3%A9n-nemzeti-tan%C3%A1csok-k%C3%A1r%C3%A1l%C3%A1n> (дата візиту: 17.03.2025) (in Hungarian).
 Kosztyó, Gyula, 2022. Erőszak Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékben 1918 őszén. Okok és magyarázatok. Archivnet, 2022/I. 1–14. old. (in Hungarian).
 Kőbányai, János, 2020. Zsidó karhatalmi századok 1918 – 1919. Dokumentumok, újságcikkek. Múlt és Jövő, 2020/II-III. 62–80. old. (in Hungarian).
 Révész, Tamás, 2019. Nem akarok katonákat látni? A magyar állam és hadserege 1918 – 1919-ben. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 289 old. (in Hungarian).
 Romsics, Ignác, 2018. A nagy háború és az 1918 – 1919-es magyarországi forradalmak. Helikon Kiadó, Budapest, 331 old. (in Hungarian).

Gyula Kosztyó

researcher, Institute for Violence Research, Budapest, Hungary

CAUSES, PERPETRATORS AND VICTIMS. VIOLENCE COMMITTED BY THE POPULATION IN THE COUNTIES OF UNG, BEREG, UGOCSA AND MÁRAMAROS IN THE AUTUMN OF 1918

In the autumn of 1918, the largest spontaneous peasant revolution of the 20th century unfolded in Hungary. According to fragmentary surviving sources, the nationwide movements affected more than half a thousand settlements, and even conservative estimates put the number of participants at over one hundred thousand. The counties of Ung, Bereg, Ugocsa and Máramaros were not spared by the wave of violence experienced across the country in the autumn of 1918. The very poor social and economic situation of the region, as well as the hardships of war, were also among the reasons. The defeat in the war in 1918 brought these divisive forces to the surface. Compared to other parts of the country, violent acts in these four counties had hardly decreased by the end of November 1918. In addition to organizational competence issues, the peripheral position of the area may also have played a role. The violence in these counties also primarily targeted the Hungarian public administration. Notaries and teachers suffered the most aggression, as did the village pastors and priests who often protected them. Anti-Semitism grew stronger in this tense public atmosphere. Jewish merchants and industrialists became victims of the rage, and their businesses were looted. The mostly spontaneously organized wave of violence had no central ideology, and its leaders were involuntarily at its head. The Hungarian public administration tried to handle this social outburst of anger with strong force, with little success. The population obviously hoped for a fair distribution of land from its own self-administration (Russian Krajina), which in the long term would improve their poor social situation. This wait-and-see attitude lasted until the end of February 1919, when – although sporadically – violent acts similar to those of the autumn of 1918 occurred again with increasing frequency.

Keywords: violence, poverty, unemployment, national guard, antisemitism, land question, food supply.

Статус статті:

Отримано: 27.08.2025 Прийнято: 11.10.2025 Опубліковано: 01.11.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)